

תורה שבכתב

הפצת ועידוד לימוד התורה הקדושה עם פירוש רש"י

יו"ל לויכמי רבבות אלפי ישראל ע"י קרן תר"ג לטובת נשמת הרבני הנניד הנכבד הרה"ח ר' אריה (לייבל) ברה"ח ר' יונה רובין ז"ל

פרשת יתרו

שבט תשפ"ה | גיליון נ"ז (שנה ב')

שבת של תורה פנינים מאירים לשולחן השבת

לא פחות ולא יותר!

לפני קבלת התורה אמר הקב"ה למשה (שמות יט, ו) אֵלֶּה הַדְּבָרִים אֲשֶׁר תְּדַבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, וְעַל כֵּךְ כֹּתַב רִש"י הק': 'אלה הדברים - לא פחות ולא יותר'.

בשאר מצוות התורה אין אנו מוצאים שמהם הוזהר שלא להוסיף עליהם דברי הסבר משלו כדי להטעים אותם לבני ישראל, ורק כאן בקבלת התורה הוזהר משה לומר את אלה הדברים 'לא פחות ולא יותר'. והדבר צריך טעם מדוע באמת רק כאן הוזהר על כך?

ביאור יקר מפורסם כתוב על כך מרן הגאון הגדול רבי חיים קנייבסקי ז"ע בספרו 'טעמא דקרא': מבוואר בגמרא (יבמות מז, א) שבשעת קבלת התורה עברו בני ישראל תהליך של גיוו, ככל גוי הבא להיכנס תחת כנפי השכינה. והנה ההלכה היא (יבמות מז, א) שגויי הבא להתגייר, אי מצד אחד אסור להרבות עליו בתיאור העונשים המצפים לו, ומצד שני גם אין לפתות אותו ולהרבות בתיאור ריבוי השכר שעתידי לקבל.

לכן אמר ה' למשה לומר רק את אלה הדברים, לא פחות ולא יותר!

תשובה אחת לשתי דברות

רש"י הקדוש בפרשת השבוע כתב (שמות כ, א): 'שהיו עונין על הן ועל הן ולא לאו'. כלומר שכאשר שמעו ישראל את עשרת הדברות, אי על כל מצות-עשה ענו: 'הן!', ועל כל מצות לא-תעשה ענו: 'לאו!'.

נשאלת השאלה: הרי מבוואר בחז"ל (ילקוט שמעוני ירמיהו רמז רסו) שאנכי ולא יהיה לך דבור אחד נאמרו, אם כן, מה ענו ישראל כששמעו שתי דברות אלו ביחד, אם יענו 'הן' - הרי אין זו תשובה מתאימה למצות לא-תעשה של 'לא יהיה לך', ואם יענו 'לאו' - הרי אין זו תשובה מתאימה למצות עשה של 'אנכי'.

אלא, אמר הרה"ק השר שלום מבעלזא ז"ע: כששמעו ישראל את שתי הדברות הראשונות הם ענו ואמרו: 'הן אחד!'. ואת היא תשובה אחת המתאימה לשתי הדברות יחד!

בדברים אלו הוא פירש באופן נפלא את פיוטו הידוע של רבי יהודה הלוי: 'ובאו כולם בבית יחד, נעשה ונשמע אמרו כאחד, ופתחו וענו הן אחד'. והיכן מצאנו שענו הן אחד? אלא הכוונה שכך ענו על שתי הדברות של אנכי ולא יהיה לך!

ודברי פי קדוש חן!

אוצר התורה יהוים מתוך הפרשה

וּמִשָּׁה עָלָה אֶל הָאֱלֹקִים וַיִּקְרָא אֵלָיו ה' מִן הַהָר (יט, ג)

רק לאחר שמהשה 'עלה אל האלוקים' - הוא מצדו השתדל להתעלות בעבודת ה' עד מקום שידו מגעת, אי זכה ויקרא אליו ה' - הקב"ה פתח לו פתח כפתחו של אולם להשיג הרבה יותר מעמלו.

(הגה"ק רבי חיים כפוסי בעל הנס ז"ע)

כַּד אֶת אֲבִיךָ וְאֶת אִמְךָ לְמַעַן יֵאָרְכוּ יְמֵיךָ (כ, יב)

התורה כתבה את השכר למצות כיבוד אב ואם, ללמדך: אמנם 'אב שמחל על כבודו - כבוד מחול', כך שיש לך אפשר להתחמק מהמצוה כשהורים ימחלו, אבל את השכר תפסיד, וחבל!

(הגה"ק רבי חיים יוסף דוד אזולאי ז"ע, 'החיד"א')

שֵׁם הָאֱהָד גְּרָשָׁם כִּי אָמַר גַּר הֵייתִי בְּאֶרֶץ נִכְרִיָה, וְשֵׁם הָאֱהָד אֱלִיעֶזֶר כִּי אֶלְקָי אָבִי פְּעֻזִי וַיִּצְלַנִי מִתְּהַרְבַּת פְּרַעֲה (יח ג-ד)

למרות שהצלה מחרב פרעה קדמה למגוריו בארץ נכריה, לא קרא לבנו הראשון בשם אליעזר, כי כל זמן שישאל הצטערו במצרים לא רצה משה לשמוח בהצלחתו הפרטית, רק כאשר התקרבה ישועת ישראל במראה הסנה, שמח גם בהצלחתו האישית!

(הגה"ק רבי יהונתן אייבשיץ ז"ע)

שערי תורה קבט מסכם ומבוא לפרשת השבוע

מה בפרשה:

נושאי הפרשה:

הפרשת נקראת על שמו של יתרו שהגיע למדבר, ובעצתו התמנו דיינים לישראל, אך רוב הפרשה עוסקת במעמד הנשגב של קבלת התורה, בו זכו ישראל לקבל תורה מפי הגבורה ולהפוך לממלכת כהנים וגוי קדוש.

ביאת יתרו למדבר • עצת מינוי הדיינים • הכנה לקבלת התורה • מעמד קבלת התורה • עשרת הדברות • איסור עשיית צורות • הלכות בניית מזבח

ה. דברות

את עשרת הדברות דיבר ה' בדיבור אחד, ואחר כך פירש כל דיבור בנפרד. על כל מצות-עשה ענו ישראל: 'הן', ועל לא-תעשה ענו: 'לאו'.

עם שמיעת שתי הדברות הראשונות מפי הגבורה, נבהלו ישראל וחזרו לאחוריהם 12 מיל. כשהחזירו אותם המלאכים, ביקשו לשמוע את שאר הדברות מפי משה, ואכן משה דיבר וה' סיע לו שקולו וישמע.

ו. צורות

לאחר קבלת התורה מצטווים ישראל שלא לעשות צורות של המשמשים במרום; וכן לא לעשות במקדש כרובי כסף, ולא לעשות כרובים בבתי כנסיות.

ז. מזבח

בבניית מזבח נאמרו כמה הלכות: א. לבנותו על האדמה ולמלאותו עפר. ב. לא לסתת אבניו בברזל. ג. לא לעלות במדרגות למזבח.

מבט על פרשת משפטים הבער'ט:

מה בפרשה: פרשת משפטים, עשירה בשלל רב של הלכות שנאמרו בסני, ברובם - דיני ממנות בין איש לרעהו, ועוד הלכות במגוון נושאים, ובסיום - אזהרות לקראת הכניסה לארץ ישראל, ותיאור הימים שלפני אחרי קבלת התורה.

נושאי הפרשה: הלכות גנב • עבד עברי וכעני רוצח • מכה ומויק • ארבעה שומרים • הלכות דיינים • מצוות שונות בין אדם לחברו ובין אדם למקום • שבת ומועדי השנה • הכנה לכניסה לארץ • ימי קבלת התורה

א. סעודה

בעקבות שמיעת הניסים שנעשו לישראל, יתרו מגיע למדבר עם ציפוריה ובניה. משה וכל ישראל יוצאים לקבל פניו, ויתרו מודה לה' על הניסים, מקריב קרבנות ומתיישב לסעודה עם זקני ישראל.

ב. דיינים

כשיתרו מבחין שמהם שופט את העם לבדו, טוען יתרו למשה שמדובר במשא כבד למעלה מכוחותיו, ומציע שיבחר דיינים שישפטו כל דבר קטן, ומשה ישפוט כל דבר גדול. משה מקבל את עצתו, ובהמשך חוזר יתרו לארצו לגייר את משפחתו.

ג. ההכנה

היהודים חונים באחדות נגד הר סיני, ומשה עולה להר, שם הוא שומע מפי ה' לומר לישראל שהוא לקח אותם לו לעם, ואם ישמעו בקולו יהיו אצלו אוצר חביב וממלכת שרים.

כשישראל מבקשים לשמוע תורה מפי הגבורה ולא מפי שליח, נאמר להם להתכונן בשלשת ימי פרישות. הם גם מוזהרים שלא להתקרב להר סיני וכל הנוגע בקצהו - יומת.

ד. סיני

בשעת בוקר מוקדמת הקדים ה' לבוא להר. השמים ירדו על ההר כמו מצע על מיטה, וההר כוסה בענן ועשן ואש, בשילוב קולות וברקים וקול שופר הולך וגובר. ההר אף נתלש ונכפה מעל ראשם להכריחם לקבל התורה.

לפני תחילת אמירת הדברות הוזהרו בשנית שלא לפרוץ את גבולות ההר.

היום של תורה מעלת וחשיבות לימוד חומש ורש"י

חומש עם רש"י מדי יום לאחר התפילה

"מדי יום לאחר תפילת שחרית היה הגה"ק בעל ערוגת הבושם ז"ע, יושב בבית מדרשו מעוטר בתפילין ורובנו-תם, ולמד פרשה אחת מסדר השבוע עם פירוש רש"י. פעם ערב שבועות כשלמד לעצמו את פרשת יתרו עם פירוש רש"י, והגיע לדברי רש"י 'אף ביאתו למדבר סיני בתשובה', פרוץ בכייה רבה ואחר כך המשיך ללמוד בהתלהבות".

(הקדמת ספר ויגד יעקב)

נישא השבוע:

בענין חחדשים

ביום הנה מאו מדבר סיני (שמות יט, א) לא הנה צריך לכתוב אלא 'ביום ההוא', מהו 'ביום הנה'? - שיהיו דברי תורה חדשים עליך כאילו היום נתנו (רש"י).

הכרת והבנת מושג בתורה

לב דעת

גרשם ואליעזר

מעט מאד ידוע לנו אודות קורות חייהם של בניו של משה רבנו - גרשם ואליעזר. אם כי רש"י בפרשת פנחס (כמדובר בו, טז) מביא שמשו רבנו ביקש לפני הקב"ה שגרשם ואליעזר יירשו את גדולתו וינהיגו את ישראל אחריו. כך גם ידוע לנו שלגרשם היה בן בשם 'יונתן', שתחילה היה עובד עבודה זרה, והוא האריך ימים עד ימי דוד המלך ואז שב בתשובה בכל לבו ונקרא שמו 'שבואל' (ב"ב קי, א). לאליעזר היה בן יחיד בשם רחביה (דברי הימים א' כג, יז), אשר ממנו יצאו לא פחות משש מאות אלף צאצאים! ובכך התקיימה הבטחת הקב"ה למשה (דברים ט, יד) ואעשך לגוי עצום ורב.

הבנת מילה אחת בתורה

ועיניים לראות

ירה

המושג 'יריות' משמש בימינו רק בהקשר של שיגור חומר נפץ, כדוגמת 'ירי טילים' או 'ירי קליעים' וכדומה. אך היה מזור לשמוע על פלוני אשר 'ירה נייר טישו על הרציפה...'

אולם רש"י בפרשתנו על הכתוב (שמות יט, יג) 'או ירה ירה', כותב: 'יירה - יושלך למטה לארץ, כמו (שמות טו, ד) ירה בים' (וכן כתב רש"י בפרשת בשלח). הו' אומר: המילה 'ירה' פירושה: השלכת דבר מלמעלה למטה, כמוכן שלא רק בשיגור כלי מלחמה. אם כן, כאשר מדובר בשיגור קליעים בקו ישר אל נקודת הקליעה, הרי שהביטוי 'ירה' אינו מדויק, מלבד במקרה של השלכת פצצות ממוטט או טיל הנופל מלמעלה כלפי מטה.

ואזניים לשמוע נללי רש"י הק' בדקדוק הלשון

זכור או זכור

בשיעור היומי בחומש-רש"י מקפיד מגיד השיעור ר' נתנאל לפרש כל מילה בשפה המדוברת. כשהגיע אל הפסוק (שמות כ, ח) 'זכור את יום השבת לקדשו', הוא פירש: 'זכור - חובה עליך לזכור, את יום השבת לקדשו'.

אולם כשהמשיך ולמד את פירוש רש"י הבין שהוא טעה בהבנה המדויקת של המילה 'זכור'. שכן רש"י מחדד שאילו היה הניקוד 'זכור' - אזי היה פירושו מלשון ציווי, שהקב"ה פונה אל כל יהודי ופוקד עליו: 'זכור את יום השבת!'

אולם כעת שהניקוד הוא 'זכור' אין זה מלשון ציווי בגוף ישיר, אלא שזה מלשון 'פעול' [מקור הפועל], שפירושו: כאשר הכתוב אינו בא לומר לשון ציווי, אלא לתאר את עצם הפעולה ההולכת ומתמשכת באופן תמידי, ללא התייחסות למי שעושה את הפעולה או לזמן שהפעולה נעשית, והרי זה כאילו כתוב: 'לזכור'.

רש"י מסביר, שלפיכך נקט הכתוב בלשון המשמש לפעולה תמידית ומתמשכת, ללמד שתמיד צריך לזכור את השבת, ואם באמצע השבוע מזדמן לו חפץ נאה - ישאירו לשבת.

מהיסודות החשובים בדרכי התורה ועבודת ה', אנו למדים כאן בדברי רש"י הק'. היסוד של ההתחדשות וההתעוררות ש'יהיו דברי תורה חדשים עליך כאילו היום נתנו!'

גדולי הדורות שהיו חוזרים באהבת תורה ללא גבול, היו עבורנו סמל ודוגמה - כפי שנראה בסיפורים שלפנינו - לעסק התורה בכל פעם כאילו זו הפעם הראשונה בחייהם שהם לומדים סוגיא זו.

דף של רשב"א

באחת מנסיעותיו של הגה"ק רבי עקיבא איגר זי"ע התאכסן בכפר אחד על אם הדרך, וביקש מבעל האכסניה ספר כל שהוא לעיין בו. הלה נתן לו כרך של חידושי הרשב"א, ורע"ק"א החל להגות בו בהתמדה ובחשק.

בתוך כך הוא גילה שדף שלם חסר בכרך זה. הוא לא התמהמה הרבה, נטל קולמוס ודין, ובגאונותו השלים בעל פה את כל הדף החסר שהיה חקוק במוחו. כשהשלים את כתיבתו המשיך ללמוד בשקיקה רבה מתוך הספר כל אותו הלילה.

הבוקר אור ודבר ביקורו של רע"ק"א התפרסם בכפר, וכל תלמידי החכמים מיהרו לקבל פניו, אבל לאכזבתם הם לא הספיקו לפגוש, כי הוא כבר יצא לדרכו. רק מזכרת אחרת נשארה שם מהביקור: הם זכו למצוא שם את ההעתק של הדף החסר מחידושי הרשב"א, וכשבדקו גילו להשתוממותם שרבי עקיבא איגר לא חיסר אף אות אחת מלשון הרשב"א!

כשסיפר הגה"ק רבי שמעון סופר זי"ע, סיפור זה, הפטיר ואמר: 'איני מספר זאת כדי שתתפלאו על עוצם זכרונו של רבי עקיבא איגר, אלא יש להתפעל מעוצם חיבתו ואהבתו לתורה, שגם אחרי שחידושי הרשב"א היו שגורים על לשונו עד שידע אותם בעל פה, בכל זאת המשיך ללמוד בצימאון את דברי הרשב"א כל הלילה כאילו לא למדו מימיו! ואכן - רק מי שעוסק בתורה בחשק כזה איננו שוכח לעולם!'

משעמם לך?

כדרכו מפעם לפעם, גם באותו היום הגיע מרן ראש הישיבה הגאון רבי אהרן יהודה ליב שטיינמן זי"ע לביקורת

אצל רופא העיניים, ד"ר דיסטניק. הרופא ביצע את שלבי הבדיקה הרגילים והקבועים, כמו הכנסת טיפות לעיניים, ובדיקות במכשירים וכו'. בתוך כך הוא שומע את מרן ראש הישיבה פונה אליו בשאלה: 'דוקטור, האם לא משעמם לך?'

ד"ר דיסטניק לא הבין כלפי מה הדברים אמורים, מה עניין השעמום שלו לכאן?! וראש הישיבה המשיך והסביר: 'הרי אני לא הראשון, ולא האחרון, העובר אצלך את הבדיקות הללו, יתכן שכבר ביצעת אותם ואלפי פעמים, סביר להניח שעם הזמן הבדיקות הללו משעממות אותך ואינן מעוררות עניין רב. אבל דע לך, שאני! כשאני לומד תורה, אפילו אם אחזור על "תוספות" אחד מאד פעמים, תהיה לי הנאה כל פעם מחדש כמו בפעם הראשונה! זאת היא סגולת התורה, היא נראית כחדשה ולא חל בה כל שעמום!'

חיקוי עצמי

כשהשתתף פעם כ"ק מרן האדמו"ר רבי יואל מסאטמאר זי"ע בשמחת שבע ברכות, נעמד שם בדחן לשמח את החתן, והוא הרהיב עוז לבקש מהרבי רשות לחקות אותו לעיני הקהל. האדמו"ר השיב בחיוב, והבדחן החל לחקות בדיוק רב את תפילותיו ואת דרשותיו, את בכיותיו ואנחותיו של הרבי. לפתע הבחינו הנוכחים שהאדמו"ר יושב ובוכה, מיד עצר האיש את דבריו וניגש אל הרבי לבקש סליחה ומחילה. הוא היה בטוח שהרבי בוכה על הזלזול בכבודו. אך הרבי השיבו: 'לא זו סיבת בכייתי. אלא כשראיתי אותך מחקה את תנועותיי ובכיותיי בעת התפילה, שאלתי את עצמי - אולי גם אני מחקה את עצמי? מי יודע אם לא חסרה לי ההתחדשות של 'כלל יום יהיו בעיניך כחדשים', אלא כל יום הוא חיקוי של יום האתמול, על כך בכיתי!'

חכמת התורה

אמרות חכמה ופניני שפר מגדולי הדורות על פרשת השבוע

מכך אני חושש...

ועתה אם שמוע תשמעו בקולי (שמות יט, ה) אם עתה תקבלו עליכם יערב לכם מכאן ואילך, שכל התחלות קשות (רש"י)

בתחילת ימי ההנהגה של כ"ק מרן האדמו"ר בעל פני-מנחם מגור זי"ע, הגיע הגאון רבי חיים קרייסוויטרה זצ"ל, גאב"ד אנטוורפן, לבקר בהיכלו. ביקש הגאון לעודדו ולחזקו על העול הגדול שקיבל על עצמו, והזכיר את דברי רש"י: 'יערב לכם מכאן ואילך, שכל ההתחלות קשות'. השיבו בעל פני מנחם: 'אכן! יותר ממה שאני מתיירא מהזמן של 'ההתחלות קשות', ידאתי פי-כמה מפני ה'יערב לכם' מכאן ואילך... כמי שאומר שהוא מתפלל שתמיד ישמש את הציבור ולא לצרכי עצמו.

שלישי יתרו...

פחדש השלישי לצאת בני ישראל מארץ מצרים ביום הנה מאו מדבר סיני (יט, א)

מפורסמת היא הסגולה לפרנסה, לומר 'פרשת המן' ביום שלישי פרשת בשלח שנים-מקרא-ואחד-תרגום. מדוע, אם כן, לא שמענו על סגולה דומה: סגולה לידיעת התורה

באמירת פרשת קבלת התורה ביום שלישי פרשת יתרו שנים מקרא ואחד תרגום?

אלא אמרו צדיקים: מכאן שאת התורה אי אפשר לקנות באמצעות סגולות! אם ילמד אדם את פרשת קבלת התורה שנים מקרא ואחד תרגום, אולי הוא יידע את הפסוקים הללו, אבל לדעת את כל התורה, חייבים ללמוד, לעמול ולהתייגע!

מנבית בכל שבת...

על פן פרה ה' את יום השבת (כ, יא)

בדרך צחות אמר כ"ק מרן האדמו"ר בעל נועם-אליעזר מסקולען זי"ע: מדוע בכל שבת ושבת כשמגיעים לבית הכנסת אנו מתבשרים על מגבית חדשה המתקיימת השבוע? משום שאמרו חז"ל (שבת קיט, ב) שהמלאכים המלווים את האדם בליל שבת, כשהם באים לביתו ומוצאים נר דלוק ושלחן ערוך וכו', מלאך טוב אומר 'הי רצון שתהא לשבת אחרת כך, ומלאך רע עונה אמן בעל כרחי'. מלאכים אלו כשהם שומעים את ההכרזה בבית הכנסת על מגבית לצדקה מסוימת, מברכים ואומרים: 'הי רצון שתהא לשבת אחרת כך!...'

מה ההבדל בין 'שעם-העליון' ל'שעם-התחתון'?

כולנו מכירים את הנכתב בחומשים לפני עשרת הדברות: 'בצבור קורין בטעם העליון תמצא בסוף הספר'. להלן נבקש לעמוד על טיבם של שני סוגי הטעמים המיוחדים לעשרת הדברות: 'הטעם העליון' ו'הטעם התחתון', וההבדלים שביניהם (על פי שו"ת משאת בנימין סימן ו' וביאור הלכה סי' תצד).

פסוק בן 55 מילים!

ההבדל המהותי והמרכזי בין שתי מערכות הטעמים, התחתון והעליון, הוא ההבדל בסדר חלוקת הפסוקים.

לפי הטעם-התחתון: יש בעשרת הדברות 14 פסוקים, כך שישנם דברות המתפרשות על פני כמה פסוקים, כמו למשל דברת השבת כתובה בארבע פסוקים, ומנגד יש פסוק אחד, פסוק י"ג, הכולל בתוכו כמה דברות - לא תרצח לא תנאף וכו'.

לעומת זאת בטעם העליון: יש רק תשעה פסוקים, כאשר כל דברה ודברה מופיעה בפסוק לעצמו. ושתי הדברות הראשונות, אנכי ולא יהיה לך, מופיעות בתוך פסוק אחד מאחר והן נאמרו בדיבור אחד.

נשים לב שלפי חלוקה זו, הרי מצד אחד יש פסוק אחד ארוך מאד בן 55 מילים, והוא הדיבור של זכור את יום השבת, שהרי מחברים את ארבעת הפסוקים לפסוק אחד. ומצד שני ישנם כמה פסוקים בעלי שתי מילים בלבד! הלא הן הדברות 'לא תרצח' 'לא תנאף' וכו', שכל דיבור הוא פסוק לעצמו. אין עוד בכל התורה פסוק בן שתי מילים!

מנגינות מפסיקות

הבדל זה בחלוקת הפסוקים, הצמיח גם את השינויים בטעמי הנגינה. שהרי כידוע בסוף כל פסוק יש טעם 'סוף פסוק', ובאמצע הפסוק כשרוצים לחלק אותו לשני משפטים יש את הטעם 'אתנחתא' שהוא הפסק קל. אם כן, בטעם העליון שאנו מחברים כמה פסוקים לפסוק אחד, וכמובן יש בהן רק 'סוף פסוק' אחד בסופו, כדי שנוכל לחלק את הפסוק לכמה משפטים, אין משתמשים כמה פעמים באתנחתא, אלא משתמשים בטעמים אחרים ומיוחדים המבטאים את חלוקת הפסוק למשפטים נפרדים.

מאידך, גם בתיבת 'לא' בדברות הקצרות (לא תגנוב וכו'), משתנה הטעם בגלל שהוא פסוק קצר בין שתי מילים, בשונה מהטעם כשהוא חלק מפסוק ארוך.

בנ"ד כפ"ת

השינוי בסדר חלוקת הפסוקים, משליך באופן ישיר גם על צורת הניקוד של המילים, שהרי קיימים כמה שינויי ניקוד בין הטעם התחתון לעליון, ונציג אחדים מהם:

א. ניקוד האות ת', שבמילים לא תרצח לא תנאף וכו'. בטעם התחתון, האות ת' היא רפויה - תרצח, ואילו בטעם העליון

קוראים בת' דגושה - תרצח. זאת בהתאם לכלל שהאותיות 'בג"ד כפ"ת' כשהן בראש תיבה הן דגושות, אולם כשהתיבה נסמכת אזי האותיות רפויות. לפיכך אם 'לא תרצח' הוא פסוק בפני עצמו, הרי האות ת' מודגשת כפי שנהוג תמיד בתחילת מילה, אולם אם התיבות לא תרצח הן חלק מפסוק ארוך, הרי הפסוק מתחלק לכעין יחידות, לא-תרצח, לא-תנאף וכו', וכל יחידה כזו היא בת שתי מילים שהן נסמכות אחת לשנייה, והת' נסמכת למילה 'לא' שלפניה, ולכן הת' רפה.

ב. בפסוק לא יהיה לך אלהים אחרים על 'פני', בטעם התחתון הניקוד הוא פני בקמ"ץ, ואילו בטעם העליון אומרים פני בפת"ח. כי בטעם התחתון המילה פני היא המילה האחרונה בפסוק, ולכן ה' מנוקדת בתנועה גדולה 'קמ"ץ', ואילו בטעם העליון הרי היא באמצע פסוק ארוך, ולכן מנוקדת פני בפתח.

ג. במילים ששת ימים תעבד ועשית 'כל' מלאכתך, בטעם התחתון ה' דגושה 'כל', כי היא בסוף פסוק, ואילו בטעם העליון ה' רפה 'כל', כי היא באמצע פסוק.

'תחתון' ו'עליון' - מה הנונה?

ועדיין נותר לנו להבין מה פשר הכינוי 'תחתון' ו'עליון' שהוצמדו לשתי מערכות אלו של הטעמים.

בעיון בספרים אנו מוצאים לכך כמה הסברים: א. רבי זלמן הענא - הר"ה, המדקדק הידוע, כותב בחיבורו שערי תפלה (אות שכה) ש'הטעם העליון' הוא כפי שנאמר למשה מסיני, ו'הטעם התחתון' הוא מה שאמר משה לבני ישראל, וזהו משמעות המילים עליון ותחתון. ב. היעב"ץ בחיבורו לוח ארש (דף ע) כותב שהטעם העליון נקרא כך כי הוא במנגינה גבוהה ובקולות חזקים, לעומת הטעם התחתון שהוא בניגון נמוך. ג. עוד הסבר כותב היעב"ץ, שהרבה מהטעמים בטעם העליון נכתבים מעל האותיות, ואילו רבים מהטעמים בטעם התחתון נכתבים מתחת לאותיות, וזהו הלשון עליון ותחתון.

מתי קוראים בעליון?

לסיום יש לציין שנחלקו המנהגים אימתי קוראים בטעם העליון. בעל 'משאת בנימין' ועוד פוסקים כותבים שרק בקריאת התורה בחג שבועות קוראים בטעם העליון, אבל בפרשת יתרו ופרשת ואתחנן קוראים בטעם התחתון, וכמובן שגם היחיד הלומד חומש לעצמו קורא תמיד בטעם התחתון.

לעומת זאת, הפוסקים כבר מביאים שמנהג הרבה קהילות ספרד וכן בקהילות אשכנז, שבכל קריאה בציבור קוראים בטעם העליון, בין בחג השבועות ובין בפרשיות יתרו ואתחנן. כן יש לציין שביהדות תימן לא הכירו כלל את הטעם התחתון והכל נכתב ונקרא אצלם רק בטעם העליון.

האם מותר להשתמש בפמוטים בעלי שבעה קנים?

חז"ל דרשו בגמרא (ר"ה כד, א) מהפסוק בפרשת השבוע (שמות כ, כ) לא תעשון אתי, שאסור לעשות מנורה בעלת שבעה קנים כדוגמת המנורה בבית המקדש. כך נפסק בשולחן ערוך (יו"ד סי' קמא, ח) שהאיסור הוא גם במנורה משאר מיני מתכות, ואפילו בלא גביעים וכפתורים ופוחים, ואפילו אינה גבוהה י"ח טפחים.

"קנדלברה"

הפוסקים מוסיפים (פתחי תשובה סק"ד ז) שהאיסור נאמר לא רק במנורה בה קנים עומדים בשורה ישרה, אלא איסור חל גם כשהקנים עומדים בעיגול, ולכן פמוט 'קנדלברה', שיש בו שבעה קנים אסור להחזיקו בבית.

אמנם יש בזה דעות המקילים במנורה עגולה, אך מאחר ומדובר באיסור דאורייתא הכריעו הפוסקים להחמיר, וכן כתב בשו"ת שכת הלוי (י, קט) שכך ההכרעה למעשה אצל גדולי הדורות לעשות גם במנורה עגולה.

סתירת הקנה

במידה ובטעות קנה או קיבל אדם פמוט שכוה, כתבו הפוסקים (שו"ת מהרש"ם ז, נד;

שו"ת להורות נתן ג, נח) שיש עצה לתקן את הדבר: שיתסום בסתימה חזקה וקבועה את פי אחד הנרות, כגון הנר האמצעי, כך יהיו בו רק ששה קנים הראויים להדליק בהם.

נברשת

בנברשת התלוי בגג, נקטו הפוסקים (דרכי תשובה סק"ו); שבט הלוי י, קכט, ועוד) שבוה אין איסור בשבעה קנים, כי אין לו רגל ואינו דומה למקדש, אם כי היו מגדולי הדורות שהחמירו לעצמם גם בזה (כך מובא על הגאון רעק"א ז"ע).

אך יציין שהאיסור הוא רק בפמוט של מתכת, אבל בפמוט או נברשת העשויים זכוכית וקריסטל, אין כל איסור, מאחר ובמקדש אסור לעשות מנורה מזכוכית (ש"ך ס"ק לה).

אין לעשות ולהחזיק בבית פמוט ומנורה בעלי שבעה קנים, אך יש עצה לסתום היטב את אחד הקנים. האיסור אינו כולל נברשת התלוי בגג, או מנורה שאינה ממתכת.

הלכה למעשה

התורה וההפטרה ביאור שייכות ההפטרה לפרשת השבוע

החוט המקשר: מראה כבוד ה'

מנהג האשכנזים: מוסיפים ומפטירים גם את פרק ז', בו מסופר על רצין מלך ארם ופקח מלך ישראל שנלחמו באחו מלך יהודה וירושלים, והנביא מחזק את אחז שלא יירא מהם. אחר כך מוסיפים שני פסוקים מפרק ט' (ה-ה) המנבאים על מלכות חזקיהו המלך. מנהג התימנים: מפטירים רק פרק ו', ושני הפסוקים של פרק ט', ללא פרק ז'.

בפרשת השבוע לומדים אנו על מעמד קבלת התורה בו נגלה ה' לבני ישראל בערפלי טוהר. בהקשר לכך תיקנו להפטיר השבוע בספר ישעיהו בהפסרת 'בשנת מות המלך עוזיהו', בו מתואר מראה כבוד ה' ומלאכיו המקדישים בקול רעש גדול.

מנהג הספרדים: מפטירים רק את פרק ו' ומסיימים במילים 'זרע קודש מצבתה'.

עומקה של תורה עומק ועיון בדברי רש"י בפרשת השבוע

ראש-חודש - מה המקור?

לדוד מיישבים, שסובר רש"י שאין בהכרח ללמוד גזירה שווה של 'הזה-הזה', אלא אפשר לדרוש גזירה שוה אחרת: 'מדבר-מדבר', נאמר כאן מדבר, ונאמר להלן (במדבר א, א) במדבר, מה להלן ראש חודש אף כאן ר"ח (פסחים ו, ב). או מגזירה שוה 'חודש-חודש', נאמר כאן 'בחודש' ונאמר להלן 'החודש' הזה לכם.

היום הידוע

ואילו בגור-אריה כותב, שגם בלי הגזירה שוה, משמע מהכתוב שיום זה הוא ראש חודש, כי אם היה כתוב רק 'בחודש השלישי' היה משמע שהכתוב בא לציין את כללות החודש, אבל עכשיו שנאמר 'בחודש השלישי...ביום הזה' [או ביום ההוא], משמע שכוונת הכתוב לציין את היום, והכוונה על יום ראש חודש שנקרא בשם 'חודש' כאמור (שמואל א כ, יח) 'מחר חודש'.

על הפסוק (שמות יט, א) בַּיּוֹם הַהוּא בָּאוּ מִדְבַּר סִינַי, כותב רש"י: 'בַּיּוֹם הַהוּא - בְּרֵאשִׁית חֹדֶשׁ. לֹא הָיָה צְרִיךְ לְכַתּוֹב אֶלֶּא בַּיּוֹם הַהוּא, מִיְהוּ בַּיּוֹם הַהוּא? - שֶׁיְהִי דְבַר יְתוּדָה חֹדֶשִׁים עֲלֵיךָ וכו'.

הזה-הזה

בדברי רש"י אלו התחבטו המפרשים, שהרי בגמרא (שבת פו, ב) למדו ש'ביום-הזה' הוא ראש חודש, בגזירה-שוה, כתיב הכא ביום הזה באו מדבר סיני, וכתיב התם החודש הזה לכם ראש חדשים, מה להלן - ראש חדש, אף כאן - ראש חדש.

אם כן, איך כתב רש"י 'לא היה צריך לכתוב אלא ביום ההוא', והרי אם יהיה כתוב 'ביום ההוא' ולא 'ביום הזה', נפסיד את הגזירה-שוה של 'הזה-הזה', ומנן נדע שהיה זה בראש חודש?

מדבר-מדבר

כמה מהמפרשים (רא"ם; דברי דוד; משכיל

